

УДК 343.2.01

П.П. АНДРУШКО, канд. юрид. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

М.М. ВАСЮК, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД (ПРО ПРИМИРЕННЯ ТА ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ)

Ключові слова: покарання, примирення, угода, медіація, кримінальне право, Кримінальний процесуальний кодекс, угода про примирення, угода про визнання винуватості

Застосування будь-якого покарання як прояву кримінальної репресії вимагає обачного підходу, оскільки йому властива й низка негативних моментів. Тому важливим завданням є мінімізація негативних властивостей покарань, підвищення їх ефективності як необхідного засобу захисту суспільства від найбільш небезпечних посягань, підтримання законності та правопорядку.

Нині у правовій науці розвивається новий підхід до реагування на злочини – призначення покарання на підставі угоди про примирення. Його суть у контексті кримінального судочинства полягає в примиренні потерпілого з правопорушником у кримінальному провадженні.

Питання, що стосуються медіації (примирення потерпілого з правопорушником у кримінальному провадженні та визнання винуватості) у своїх працях висвітлювали такі науковці, як Ю.В. Баулін, О.М. Боброва, І.А. Войтюк, О.О. Дудоров, В.В. Землянська, В.Т. Маляренко, М.І. Хавронюк, Л.А. Хрустова та інші. Їхні дослідження є вагомим внеском у теорію та практику кримінального судочинства. Звідси, метою даної роботи є розкриття процедури призначення покарання на підставі угоди про примирення та визнання винуватості відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу.

Введення інституту угод є поштовхом у процесі скорочення та спрощення кримінального процесу в цілому. Це стосується провадження у кримінальних справах, а саме положень про примирення потерпілого з підсудним. Актуальність уведення цього інституту до кримінального процесу співпадає із засадами здійснення кримінального правосуддя в Україні, що ґрунтується, в першу чергу, на Конституції України, а також на новому Кримінальному процесуальному кодексі.

Інститут скороченого та спрощеного розгляду справи не є новим у Європі (Італія, Німеччина, Іспанія), а також у США. Сутність угод полягає в тому, що обвинувач та обвинувачений можуть досягти домовленості стосовно офіційного обвинувачення щодо конкретного кримінального діяння, а саме в процесі застосування певних пом'якшень при винесенні покарання. Наприклад, у Польщі участь медіатора допускається у справах про умисні злочини, що передбачають максимальне покарання у вигляді позбавлення волі до п'яти років, а також в усіх злочинах, учинених з необережності.

Каральний підхід до розв'язання проблем протидії злочинності виявився неефективним. Ураховуючи тенденції до збільшення кількості зареєстрованих заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення (з 1,8 млн у 2000 р. до 4 млн у 2013 р.) та, відповідно, кримінальних проваджень, виникає об'єктивна необхідність у застосуванні спрощеного порядку вирішення кримінально-правових конфліктів стосовно осіб, які вчинили злочини, що не становлять великої суспільної небезпеки [1]. До таких правопорушників доцільніше застосовувати механізми альтернативного (відновного) правосуддя, зокрема інститут спрощеного провадження по кримінальних проступках, можливість укладання угод про примирення та визнання винуватості, провадження у формі приватного обвинувачення те, що повинно значно зменшити навантаження на слідчих і, водночас, підвищити ефективність правосуддя. Таким шляхом успішно йдуть більшість європейських країн [2].

У квітні 2012 р. Верховною Радою України був прийнятий новий Кримінально процесуальний кодекс, який вступив в дію 20.11.2012 р.

В даному документі містяться для України революційно нові норми. Однією з таких норм є та, що впроваджує в Україні відновне правосуддя. В Кримінальному процесуальному кодексі окремо міститься глава 35 під назвою «Кримінальне провадження на підставі угод». Ст.468 Кримінального процесуального кодексу передбачає укладення двох видів угод:

- про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим;
- угода між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості [3].

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ підготував для судів інформаційний лист від 15.11.2012 р. № 223-1679/0/4-12 з деяких питань здійснення кримінального провадження на підставі угод про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим [4]. У інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України звертає увага на те, що угода про примирення може бути укладена і з представником юридичної особи у разі заподіяння їй майнової шкоди.

Закріплення на законодавчому рівні чіткої і детальної процедури примирення між сторонами є виконання Україною вимог Рамкового рішення Ради ЄС «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» (2001/220/ЖНА від 15.03.2001 р.), згідно з яким кожна країна-учасниця повинна намагатися сприяти медіації в кримінальному провадженні [4].

Згідно ст.474 Кримінального процесуального кодексу, суд при розгляді кримінальної справи перевіряє угоду на відповідність вимог Кримінального процесуального кодексу або закону. Якщо угоди (незалежно від її виду) досягнуто під час досудового розслідування, після виконання процесуальних дій, передбачених ст.290 Кримінального процесуального кодексу, складений слідчим та затверджений прокурором обвинувальний акт разом із підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду. Незважаючи на те, що строк, у який прокурор повинен направити провадження до суду, законом не встановлено, словосполучення «невідкладно надсилається» свідчить, що такі документи мають надсилатися до суду за першої ж можливості. Відтермінування строку направлення

цих документів до суду, згідно з ч.1 ст.474 Кримінального процесуального кодексу, можливе лише прокурором та у випадку отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, необхідних для збирання та фіксації доказів, які можуть бути втрачені зі спливом часу, або які неможливо буде провести пізніше без істотної шкоди для їх результату в разі відмови суду в затвердженні угоди [4].

Кримінальним процесуальним кодексом передбачено укладання угод про примирення за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Така угода може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення [3].

У разі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими, угода може бути укладена з одним (кількома) з підозрюваних чи обвинувачених. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження.

У разі, якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від одного кримінального правопорушення, угода може бути укладена та затверджена лише з усіма потерпілими. У разі, якщо в кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма потерпілими, угода може бути укладена з одним (кількома) з потерпілих [3].

Право ініціювання укладення таких угод належить виключно суб'єктам, які можуть укладати такі угоди. Тобто, ініціювати угоди про примирення може тільки потерпілий чи підозрюваний, обвинувачений, а угоду про визнання винуватості лише прокурор або підозрюваний, обвинувачений. Водночас, проводити домовленості стосовно угоди про примирення можуть ще захисник і представник, а також інша особа, погоджена сторонами (за винятком слідчого, прокурора або судді).

Слідчий, прокурор зобов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення.

Наслідком укладення та затвердження угоди про примирення є:

1) для підозрюваного чи обвинуваченого – обмеження права оскарження вироку згідно з положеннями статей 394 і 424 Кримінального процесуального кодексу та відмова від здійснення прав, передбачених пунктом 1 частини четвертої ст.474 Кримінального процесуального кодексу;

2) для потерпілого – обмеження права оскарження вироку згідно з положеннями ст.394 і 424 Кримінального процесуального кодексу та позбавлення права вимагати в подальшому притягнення особи до кримінальної відповідальності за відповідне кримінальне правопорушення і змінювати розмір вимог про відшкодування шкоди [3].

Але ні в Кримінальному процесуальному кодексі, ні в кримінальному законі не регламентований порядок визначення виду та розміру узгодженого сторонами покарання, межі його призначення тощо. На це зверталась увага фахівцями й вченими при підготовці проекту Кримінального процесуального кодексу до другого читання і висловлювались пропозиції щодо доповнення Кримінального процесуального кодексу та Кримінального кодексу України нормами, в яких би визначався порядок узгодження покарання між сторонами при укладанні відповідних угод.

У згадуваному Інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду питань суддям надається такі рекомендації:

– угоду про примирення може бути укладено у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої та середньої тяжкості, а також у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;

– угода про визнання винуватості може бути укладена до злочинів, які збігаються у вище зазначеній угоді, але при цьому мають бути враховані специфічні об'єктивні й суб'єктивні ознаки прокурором та судом при безпосередній перевірці на законність;

– після розгляду угоди суд має винести рішення про затвердження або відмовленні у затвердженні (у цьому випадку кримінальне провадження повертається прокурору).

Вищий спеціалізований суд України прийняв доповнення 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13 до Інформаційного листа від 15.11.2012 р. № 223-1679/0/4-12 «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод», у якому більш чіткіше сформулював саме призначення покарання на підставі угод. А саме:

– регламентований процес відшкодування збитків на підставі угоди юридичній особі приватного та публічного права;

– неповнолітній не може бути звільнений від кримінальної відповідальності на підставі угоди через те, що це належить до виключної компетенції суду;

– визначений порядок, коли було відкрито декілька кримінальних проваджень, у одному з яких було укладено угоду, а в іншому відбувався на загальних засадах, тоді застосовуються правила складання або поглинання злочинів [5].

У січні 2014 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ видав узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод.

Проведене узагальнення судової практики Вищим спеціалізованим судом України щодо здійснення кримінального провадження на підставі угод засвідчило, що суди переважно правильно застосовують процесуальний закон, хоча практика й не позбавлена певних недоліків, зумовлених як об'єктивними (наявність положень, які неоднозначно тлумачаться), так і суб'єктивними (ігнорування положень закону та рекомендацій Вищого спеціалізованого суду України) чинниками [6].

Такі недоліки передусім пов'язані з недостатністю досвіду застосування положень Кримінального процесуального кодексу щодо укладення угод, відсутністю єдиних підходів до вирішення питань, які виникають при розгляді цієї категорії проваджень, неправильним тлумаченням чинного законодавства і, як наслідок, його неправильним застосуванням як суддями, так і слідчими, прокурорами [6].

На нашу думку, необхідно внести зміни та доповнення до чинного Кримінального кодексу – доповнити його нормами, якими має визначатись порядок призначення покарання на підставі угод, запровадити чіткі та конкретні правозастосовні орієнтири для правозастосувачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шкелебей В. А. Угоди про примирення й визнання винуватості у кримінальному процесі України та інших країн: порівняльний аналіз / В. А. Шкелебей // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ. – 2012. – № 6. – С. 179–188.
2. Исмаилов Б. И. Теоретические аспекты использования институтов ускоренного порядка рассмотрения дел и «сделок о признании вины» в правоприменительной практике зарубежных государств / Б. И. Исмаилов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elib.org.ua/medecine/ua_readme.php.
3. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних

справ «Про доповнення до інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ : від 15.11.2012 р. № 223-1679/0/4-12 «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» від 05.04.2013 № 223-558/0/4-13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0223740-13>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 р., № 4651–VI // ВВР України. – 2013. – № 9–10.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2-х т. – Т. 2 / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Харків : Право, 2012. – 664 с.

6. Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод від 22.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/92557-uzagalnennya_vssu_sudovoi_praktiki_zdiysnennya_kriminalnogo_.html.

Андрушко П. П. Питання призначення покарання на підставі угод (про примирення та визнання винуватості) / П. П. Андрушко, М. М. Васюк // Форум права. – 2014. – № 3. – С. 12–15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_3_4.pdf

Розкривається процедура призначення покарання на підставі угоди про примирення та визнання винуватості відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу. Запропоновано внести зміни та доповнення до чинного Кримінального кодексу щодо норм, якими має визначатись порядок призначення покарання на підставі угод, запровадження чітких та конкретних правозастосовних орієнтирів для правозастосувачів.

***

Андрушко П.П., Васюк Н.Н. Вопросы назначения наказания на основании соглашения (о примирении и признании виновности)

Раскрывается процедура назначения наказания на основании соглашения о примирении и признании виновности в соответствии с новым Уголовно-процессуальным кодексом. Предложено внести изменения и дополнения в действующий Уголовный кодекс относительно норм, которыми должен определяться порядок назначения наказания на основании соглашений, введение четких и конкретных правоприменительных ориентиров для правоприменителей.

***

Andrushko P.P., Vasyuk M.M. Questions Sentencing on the Basis of the Agreements (For Reconciliation and Recognition of Guilt)

The work is revealed sentencing procedure under the agreement on reconciliation and recognition of guilt under the new Criminal Procedure Code. Proposed to make amendments to the Criminal Code on the rules, which must be determined by the order of punishment on the basis of agreements, the introduction of clear and specific guidelines for enforcement lawyers.